

ตุงสามหาง: พุทธปรัชญาล้านนา

Tung Sam Hang: Buddhist Philosophy in Lan Na

ชุตินา สุคันธสิริกุล Chutima Sukanthasirikul

พระมหาดวงรัตน์ อธิตรัตโน (กิจประภาณน) Phramaha Duangrat Thitaratano
(Kitpraphanon)

สมบุญ ตาสนธิ Somboon Tasonthi

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya, Chiang Mai Campus University
sbtasonthi@gmail.com

Haripunchai Review 02/12/2565

Haripunchai Review 25/01/2566

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาตุงสามหางปริศนาธรรมล้านนา พบว่า คำว่าตุง หมายถึง ธง ที่ปรากฏอยู่ในศิลปะล้านนา แถบภาคเหนือของประเทศไทย ส่วนใหญ่ทำจากวัสดุที่ทำได้ตามท้องถิ่น อาทิ ฝ้าย ไม้ โลหะ ด้าย ซึ่งนิยมนำมาเป็นปริศนาสื่อถึงพุทธธรรม ซึ่งมีตั้งแต่สมัยพุทธกาลซึ่งปรากฏในอชัฏสูตร เป็นปฐมเรื่อง พิธีกรรมทางตุงนั้นมี 2 ประเภท คือ (1) งานมงคล ได้แก่ งานกฐิน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น (2) อวมงคล ได้แก่ งานคนที่เสียชีวิต ส่วนตุง 3 หางนั้นเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับคนตายแบบล้านนา เป็นศิลปะของนักปราชญ์ล้านนาในอดีตที่ต้องการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นพุทธปรัชญาทางสัญลักษณ์แทนคนที่เสียชีวิต นำปอกไฉ้หน้าโลงศพและนำไปยังป่าช้า เปรียบเป็นปริศนาธรรม ซึ่งมีความหมาย 3 นัย นัยที่ 1 หมายถึง วงจรชีวิตอันเป็นไตรวัฏฏ์ อันเป็นวงจรแห่งทุกข์ 3 ส่วน (1) กิเลสวัฏฏ์ คือ วงจรแห่งกิเลสต้นเหตุแห่งการเกิด ตาย (2) กรรมวัฏฏ์ คือ วงจรแห่งการกระทำทางกาย วาจา ใจ และเป็นเหตุให้เกิดผล (3) วิปากวัฏฏ์ คือ วงจรแห่งวิบากหรือผลแห่งกรรม ไตรวัฏฏ์วนเวียนไปอย่างไม่จบสิ้น นัยที่ 2 สื่อถึงแก่นพุทธธรรม คือ ไตรลักษณ์ ได้แก่ (1) อนิจจัง ความไม่เที่ยง (2) ทุกขัง ความเป็นทุกข์ (3) อนัตตา ความมิใช่ตัวตน นัยที่ 3 ด้านศรัทธาในพระรัตนตรัย เมื่อคนตายไปแล้วจักมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งและหลุดพ้นจากอบายภูมิ

คำสำคัญ : ตุงสามหาง, พุทธปรัชญา, ล้านนา

Abstract

This article is a study of the Tung Sam Hang (Three-tailed Flag) dhamma riddle in Lan Na. It found that “Tung” means flag in the Lan Na’s Arts in the Northern of Thailand. Most of them have made from fabric, wooden or thread which is shown the riddle of Buddhism which start from Buddhism age and also shown in Thachaggasutra. The first, there are 2 ceremonies for Tung; 1. Happy Ceremony such as Kathina ceremony, house warming ceremony. 2. Sad Ceremony such as Funeral. For the Tung Sam Hang (Three-tailed Flag) is the Lan Na Buddhism’s ceremony for the death. Tung is the art’s flag in the past which would like to teach Buddhism lesson. We find that, in the flag art of Buddhist philosophy, Tung Sam Hang is symbolic of the deceased. The flag is pinned to the front of the coffin and conveyed with it to the graveyard. It represents a dhamma riddle with three meanings: (1) The cycle of life or *Vaṭṭa*, the threefold round of birth, death, and rebirth, which is the cycle of suffering and has three parts: (1) The cycle of defilements, *Kilesa-vatta*, which is the cause of birth and death; (2) The cycle of kamma or *Kamma-vaṭṭa*, the round of physical, verbal and mental actions which cause effects; and (3) The cycle of *Vipākā-vaṭṭa*, the round of consequences or the effects of kamma. This threefold cycle is unending. (2) That which essentially conveys the core of Buddhist morality: *Tilakkhaṇa*, the three marks of existence. *Tilakkhaṇa* consists of *Aniccā* (impermanence), *Dukkha* (suffering) and *Anattā* (non-self). (3). Faith in the Triple Gem of Buddhism. When the dead depart, they will have the Triple Gem on which to depend, and be freed from *Apāyabhūmi* (the four planes of loss and woe).

Keywords : Tung Sam Hang, Buddhist Philosophy, Lan Na

บทนำ

ในสภาวะที่สังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงผ่านสู่บริบทที่เรียกว่า โลกาวัตถ์ซึ่งเกิดขึ้นและดำเนินการร่วมไปลักษณะของกระบวนการทางเศรษฐกิจ สังคมอย่างรวดเร็ว (พิเชฐ สายพันธุ์, 2557 : 104) แต่มีอยู่สิ่งหนึ่งที่ยังคงไม่เปลี่ยนแปลง ทุกคนต้องมีประสบการณ์รอบข้างจำนวนบ่อยครั้ง นั่นคือ

ความตายเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นทั้งกับมนุษย์และสรรพสัตว์ โดยไม่สามารถล่วงรู้ถึงประสบการณ์ของความตายแน่นอนว่าความตายไม่ใช่สถานที่ที่มนุษย์สามารถเดินทางเข้าไปแล้วกลับมาได้ ดังคำที่กล่าวว่า “ไปไม่กลับ หลับไม่ตื่น พื้นไม่มี” ความตายสำหรับมนุษย์เป็นเสมือนกับจินตนาการที่ไม่มีรูปร่าง ไม่มีตัวตน เห็นไม่ได้ จับต้องไม่ได้ รู้สึกไม่ได้ (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2553 : 140 – 141) นอกจากนี้ความตายยังเป็นสิ่งลึกลับสำหรับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ และเมื่อเห็นถึงขั้นตอนพิธีในงานศพ เห็นผู้คนร้องไห้หรือได้ยินเสียงพระภิกษุสงฆ์สวดอภิธรรมศพในเวลากลางคืน ก็ยิ่งทำให้เกิดความหดหู่ใจ นั่นอาจเป็นเพราะมนุษย์มีกลัวความตายนั่นเอง (เสถียรโกเศศ และนาคะประทีป, 2551 : 110)

ธรรมชาติของมนุษย์ต้องการสิ่งหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณ เมื่อถึงที่สุดแล้วมนุษย์ก็จะหันกลับมาพึ่งพาศาสนา (ปรีชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา, 2552 : 35) เห็นได้จากพิธีกรรม ซึ่งหมายถึงการบูชา หรือการกระทำ ที่แสดงออกทางความคิด ความรู้สึก เป็นสัญลักษณ์วิธีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เหตุการณ์ในชีวิตของมนุษย์ต่างมีหลายรูปแบบ บางเหตุการณ์เกิดขึ้นเป็นประจำ บางเหตุการณ์เกิดขึ้นอย่างไม่แน่นอน บางเหตุการณ์จำเป็นต้องเกิดขึ้น เหล่านี้ทำให้เกิดพิธีกรรมที่มนุษย์เป็นผู้สมมติให้เกิดขึ้นอย่างมีระเบียบวิธี นำมาซึ่งความสบายใจและมีกำลังใจในการดำเนินชีวิต ดังตัวอย่างของชาวอินเดีย มีขั้นตอนการจัดงานศพ คือ (1) นำศพไปทิ้งในป่าช้าเพื่อเป็นอาหารของแร้ง เป็นวิธีการของผู้ที่ยากจน (2) นำศพไปฝังดิน เป็นวิธีการของผู้ที่มีฐานะดี (3) นำศพไปเผาที่ป่าช้า แล้วก่อเป็นเจดีย์วิธีการนี้มักเป็นศพของนักบวชหรือกษัตริย์ (4) วิธีการอื่นๆ อาทิ การนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำ ซึ่งเป็นแนวคิดของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553 : 77)

สำหรับความตายก็เป็นหนึ่งในปริศนาธรรมให้กับพระโพธิสัตว์ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ก่อนที่พระองค์จะออกผนวช พระองค์เห็นปริศนาธรรมแห่งเทวทูต 4 คือ (1) คนแก่ (2) คนเจ็บ (3) คนตาย เมื่อพระองค์พบคนตายก็ถามนายสารเถิดว่าคนตายคือใคร นายสารเถิดจึงตอบว่า ‘ผู้นี้ชื่อว่าคนตาย เพราะเวลานี้มารดาบิดา หรือญาติสายโลหิตอื่นๆ จะไม่ได้พบเห็นเขาอีก ตัวเขาก็จะไม่ได้พบเห็นมารดา บิดา หรือญาติสายโลหิตอื่นๆอีกพระเจ้าข้า’ พระองค์ตั้งคำถามอีกว่า ‘ถึงเราเองก็จะต้องตายเป็นธรรมดาหนีไม่พ้น พระมารดา พระบิดา หรือพระประยูรญาติอื่นๆจะไม่ได้พบเห็นเรา แม้เราก็จะไม่ได้พบเห็นพระมารดา พระบิดา หรือพระประยูรญาติอื่นๆกระนั้นหรือ’ นายสารเถิดตอบว่า “พระเจ้าข้า” และ (4) สมณะหรือบรรพชิตนี้เอง เป็นผู้ทำให้พระองค์ตัดสินใจออกผนวชเพื่อความพ้นทุกข์ (ที.มหา. (ไทย) 10/43-44/22-30) ความตายจึงเป็นปริศนาธรรมของพระโพธิสัตว์ และทำให้พระองค์ค้นหาความหลุดพ้นจากการไม่เกิด แก่ เจ็บ ตายอีกต่อไป

ความเป็นมาของความเชื่อ พิธีกรรม และรูปแบบการจัดงานศพแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ (1) **ด้านความเชื่อเกี่ยวกับการจัดงานศพ** พบว่า ความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ และความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ผสมผสานกับไสยศาสตร์ เนื่องจากได้รับอิทธิพลเรื่องการนับถือผีมาแต่เดิม ส่วน (2) **ด้านพิธีกรรม**เกี่ยวกับการจัดงานศพ มี 3 ขั้นตอน ได้แก่ พิธีกรรมก่อนตาย พิธีกรรมตอนตาย และพิธีกรรมหลังความตาย (3) **ด้านรูปแบบการจัดงานศพ** ประกอบด้วย รูปแบบการจัดพิธีศพ รูปแบบของบทสวด การเตรียมงานฌาปนกิจ และรูปแบบของการปฏิบัติตนขณะร่วมพิธีศพ โดยพิธีกรรมเกี่ยวกับการจัดงานศพของแต่ละชุมชนมักเปลี่ยนแปลงตามวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ (พระอธิการบุญจันทร์ อันไฮ, 7 (2553): 113-131) พิธีกรรมเหล่านี้คือการนำศาสนาเพื่อประโยชน์หลายมิติเช่นในการปกครอง สร้างความเข้มแข็งอำนาจของตนและพรรคพวก รวมทั้งระดมให้คนร่วมมือกันสร้างความสามัคคีในชุมชน (วิทยากร เชียงกูล, 2557 : 115) เพราะความตายเป็นเรื่องปกติของชีวิต แต่สาระแห่งการตายสามารถนำมาเป็นเครื่องเตือนสติไม่ให้ประมาทในการใช้ชีวิต เป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรมบำเพ็ญเพียรให้บรรลุผลต่อไป ส่วนประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ในสมัยพุทธกาลมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายเฉพาะบุคคลสำคัญ ส่วนบุคคลทั่วไปมักจัดการเกี่ยวกับศพอย่างเรียบง่ายโดยการเผา การฝัง การทิ้งศพให้เป็นอาหารของสัตว์ การนำศพลอยแม่น้ำ ส่วนชุมชนมีการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายเป็นลักษณะเฉพาะ (พระครูกล้วยาณธรรมโม, 2554 : 112) ดังนั้น พิธีปอยล้อล้านนา คือ พิธีงานศพของพระมหาเถระ หรืองานปลงพระศพของเจ้านายชั้นสูงในล้านนา นิยมสร้างปราสาทต่างบนหลังนกหัสติลิงค์ และมีการชักลากปราสาทศพไปสู่ที่เผา หรือเมรุชั่วคราว ในพิธีปอยล้อจะมีปราสาทศพ เครื่องประกอบพิธีที่ละเอียดมากกว่าศพของชาวบ้าน โดยกรณีของพระครูการุณยธรรมนิวาส ถือเป็นการจัดพิธีศพครั้งแรกสำหรับพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต ก่อให้เกิดพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนามากขึ้น (พระมหาวิรัช อคฺคธมฺโม, 2554 : 150) ถูกจัดแบบเรียบง่าย เน้นการสักการะศพด้วยของหอม มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับโดยมากเก็บศพไว้ไม่เกิน 7 วัน และใช้การเผาศพ หากแต่พิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จัดขึ้นอย่างมีแบบแผน ส่วนพิธีศพชาวบ้านไม่ปรากฏรูปแบบที่ชัดเจน ในขณะที่การจัดพิธีศพของชาวพุทธล้านนาแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ การจัดศพเจ้านายชั้นสูง พระสงฆ์ และสามัญชน โดยงานศพเจ้านายและพระสงฆ์ จะมีขั้นตอนการเตรียมงานอย่างยิ่งใหญ่ แต่พิธีศพของชาวบ้านเป็นไปอย่างเรียบง่ายและเร่งด่วน (พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑฺโฒ, 2554 : 201)

ชาวล้านนามีพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะ นั่นคือ การใช้ตุง (ธง) สัญลักษณ์ของปรีชาธรรมแห่งความตาย โดยใช้ศิลปะปรากฏเป็นปรีชาธรรมแฝงไว้ อันเป็น

หลักการของพิธีกรรมทั้งในงานมงคลและงานอวมงคล มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนเข้าใจหลักธรรมโดยปริยาย ซึ่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนชาวล้านนาเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่า การศึกษาเรื่องความตายผ่านตุงในล้านนา ชาวล้านนาได้ประดิษฐ์ตุงสามหางขึ้นมาเพื่อประกอบศาสนพิธีกรรม ก่อให้เกิดคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม รวมถึงความเชื่อที่สื่อถึงพุทธอภิปราย อันเกิดจากการนำหลักพุทธธรรมเรื่องความจริงแท้มาวิเคราะห์ด้วยเหตุผลทางปรัชญาของชาวล้านนา คณะได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของเรื่องดังกล่าว จึงได้เขียนบทความนี้ขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาที่สื่อออกผ่านทางศิลปะล้านนาต่อไป

ตุงสามหางของล้านนา

1.ประวัติตุงในล้านนา

ล้านนา คือชื่ออาณาจักรโบราณ มีอาณาเขตอยู่ในแถบภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน มีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากภาคอื่น ๆ ของไทย มีกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งไทวน ไทยอง ไทลื้อ อาศัยอยู่รวมกัน มีการแลกเปลี่ยนผสมผสาน หล่อหลอมเป็นวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของล้านนา โดยแสดงออกผ่านทางด้านศิลปะ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และสังคม เห็นได้จากตัวอย่าง ประเพณีพระธาตุดอยตุง ตอนหนึ่งกล่าวถึง ในสมัยพระยาเม็ญราย ว่าพระองค์ทรงปกครองบริเวณลุ่มแม่น้ำกก ได้แก่ เมืองเชียงแสน เชียงราย ดอยตุง และมีประเพณีเกี่ยวกับการถวายตุงมาก่อน (สากล จริยวิธานนท์, 2549, หน้า177-178) ทั้งนี้ คำว่า “ตุง” หมายถึง ธงแขวนที่ปรากฏอยู่ในศิลปะล้านนา แถบภาคเหนือของประเทศไทย ส่วนใหญ่ทำจากวัสดุที่ทำได้ตามท้องถิ่น อาทิ ผ้า ไม้ โลหะ ด้าย หรือกระดาษ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 549) ได้ให้ความหมายของธง ว่าหมายถึง “ผืนผ้าโดยมากเป็นสีและบางอย่างมีลวดลายเป็นรูปต่างๆ ที่ทำด้วยกระดาษและสิ่งอื่นๆ ก็มีสำหรับ (1) ใช้เป็นเครื่องหมายบอกชาติ ตำแหน่งในราชการ โดยมีกำหนดกฎเกณฑ์ เช่น ธงชาติ ธงแม่ทัพนายกอง (2) ใช้เป็นเครื่องหมายตามแบบสากลนิยม เช่น ธงกาชาด แสดงถึงที่ตั้งกองบรรเทาทุกข์ ธงขาวแสดงถึงความจำนนขอยอมแพ้ ธงเหลืองแสดงถึงเรือพยาบาลคนป่วย ธงแดงแสดงถึงเหตุการณ์ที่เป็นภัยอันตราย (3) ใช้เป็นเครื่องหมายเรือเดินทะเล คณะ สมาคม อาคาร การค้า และอื่นๆ (4) ใช้เป็นอาณัติสัญญาณ (5) ใช้เป็นเครื่องตกแต่งสถานที่ในงานรื่นเริง หรือถือเข้ากระบวนแห่ เป็นต้น”

ตุ้งมีลักษณะเป็นรูปแถบยาว ห้อยลงมา ใช้ประดับหรือประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ ซึ่งมี 2 ประเภท คือ (1) ตุ้งมงคล (2) ตุ้งอวมงคล

(1) **ตุ้งมงคล มี 13 รูปแบบ** ได้แก่ (1.1) ตุ้งซ่อ ทำจากกระดาษว่าว ตัดเป็นลวดลายต่างๆ ส่วนมากมีลักษณะเป็นรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก ใช้ประกอบพิธีสืบชะตา พิธีส่งเคราะห์ พิธีขึ้นท้าวทั้งสี่ (1.2) ตุ้ง 12 ราศี หรือตุ้งนักษัตร (ตุ้งปีใหม่เมือง) ทำจากกระดาษว่าวหรือกระดาษสา พิมพ์รูป 12 นักษัตรลงบนผืนตุ้ง ใช้ถวายเป็นพุทธรูปพร้อมกับเจดีย์ทรายในประเพณีสงกรานต์ของชาวล้านนา (1.3) ตุ้งไต้หมู ทำจากกระดาษ ตัดเป็นรูปลวดลายสวยงาม ใช้ถวายเป็นพุทธรูปพร้อมกับเจดีย์ทรายในประเพณีสงกรานต์ (1.4) ตุ้งผ้า (ตุ้งทอ) ทอจากเส้นใยฝ้าย มีขนาดความยาว 2-5 เมตร และมักเรียกว่า ตุ้งชาววา (ชาว หมายถึง 20) ปัจจุบัน ชาวบ้านใช้กระดาษสีต่างๆ ฉลุลายติดลงไปบนผืนตุ้ง เพื่อให้เกิดความสวยงาม ใช้สำหรับงานมงคลทั่วไป หรือถวายเป็นพุทธรูป (1.5) ตุ้งแดง มีลักษณะเช่นเดียวกับตุ้งผ้าหรือตุ้งทอ แต่ทำจากผ้าสีแดง ใช้ในงานอวมงคล หรือใช้เป็นตุ้งถอนเอาสิ่งที่ไม่ดีออกไป ส่วนใหญ่ใช้สำหรับคนที่เสียชีวิตแบบผิดธรรมชาติ โดยเชื่อว่าเป็นการถอนดวงวิญญาณเพื่อให้หลุดพ้นจากสถานที่แห่งนั้น และไปเกิดยังภพภูมิใหม่ หากผู้ใดที่เดินทางเข้ามาในเขตจังหวัดภาคเหนือตอนบน แล้วพบเห็นตุ้งแดงปักไว้ตามข้างถนน แสดงว่า ณ จุดนั้นมีคนเสียชีวิต และมีพิธีถอนตามความเชื่อของชาวล้านนา อีกข้อสังเกตหนึ่ง นั่นคือ จำนวนผืนตุ้งที่ปักไว้ในสถานที่แห่งนั้นจะบ่งบอกถึงจำนวนผู้ที่เสียชีวิตด้วย (1.6) ตุ้งร้อยแปด ทำด้วยกระดาษสี ใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์ (1.7) ตุ้งค่าคิง ทำจากกระดาษว่าวสีขาว ใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์และงานสงกรานต์ (1.8) ตุ้งเป้ง เป็นตุ้งประจำปีเกิด (1.9) ตุ้งไชย หรือตุ้งใจ ทำจากผ้ารูปสามเหลี่ยม มีหลายสี บนผืนผ้าทำเป็นลวดลายรูปนักษัตรต่างๆ ในสมัยโบราณจะใช้ในยามออกศึกสงคราม เพื่อเป็นเครื่องหมายแห่งความโชคดี ปัจจุบันชาวล้านนาได้นำเอาตุ้งใจมาเป็นส่วนหนึ่งในงานกฐิน (1.10) ตุ้งเหล็ก-ตุ้งทอง ทำด้วยแผ่นโลหะทองเหลือง หรือสังกะสี มี 2 สี คือ สีเงินและสีทอง ทำเป็นลักษณะคล้ายรูปร่างคน แต่ไม่มีขา หรือชายตุ้งแบบตุ้งสามหาง แต่ชายตุ้งจะแหลมออกไปมีชายเดียว ชาวล้านนาใช้เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ตุ้งเหล็ก-ตุ้งทองนี้จะแขวนอยู่ด้วยกันเสมอ พบเห็นได้ในงานปอยข้าวสังข์ หรืองานบุญ (1.11) ตุ้งกระด้าง ทำด้วยไม้หรือโลหะ แกะสลักเป็นรูป 12 นักษัตรเป็นส่วนมาก สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธรูป พบเห็นได้ทั่วไปตามทางขึ้นวิหาร (โบสถ์) และทำขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของเมืองหรือท้องถิ่นมากขึ้น (1.12) ตุ้งพระบด ทำจากผืนผ้า ลงสีพื้นด้วยสีน้ำ และวาดภาพพระพุทธรูป หรือพุทธประวัติ ถวายเป็นพุทธรูป ส่วนใหญ่สร้างขึ้นเป็นคู่ (1.13) ตุ้งดิน (ตุ้งไม้ ตุ้งเหี้ยก ตุ้งเงิน ตุ้งค่า ตุ้งข้าวเปลือก ตุ้งข้าวสาร) คือ

ตุ่งที่ใช้ในพิธีตั้งธรรมหลวง หรือเทศน์มหาชาติในเดือนยี่เป็งหรือเดือนสี่เป็ง ชาวล้านนาเชื่อว่าการทำตุ่งประกอบการเทศน์จะได้านิสงส์มาก และยังมีการถวายตุ่งเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ

(2) **ตุ่งอวมงคล ได้แก่ ตุ่งสามหาง (ตุ่งนำศพ)** ทำจากผ้า หรือกระดาษสีขาว กว้างประมาณ 8 นิ้ว ยาวประมาณ 48 นิ้ว ตุ่งสามหางชนิดนี้ มีลักษณะรูปร่างคล้ายคน ประกอบด้วยส่วนหัว ลำตัว และแขนสองข้างแนบกับลำตัว นอกจากนี้ ยังปรากฏตุ่งสามหางอีกแบบหนึ่งที่ทำเป็นส่วนหัว ลำตัว แต่ไม่มีแขน และทำชายตุ่งเป็นสามหางเรียงกัน ใช้นำขบวนศพเข้าสู่ป่าช้า อันบ่งบอกให้รู้ว่าผู้ตายนั้นพร้อมน้อมนำเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเพื่อไปสู่สุคติภูมิ

ตุ่งสามหาง หรือตุ่งผีตาย ภาษาไทยกลาง เรียกว่า ธงสามชาย หมายถึง ตุ่งที่ใช้ในพิธีกรรมงานศพของชาวล้านนา ใช้นำหน้าขบวนแห่ศพไปสู่ป่าช้า มี 2 แบบ คือ (1) แบบของพระสงฆ์ ใช้ผ้าสีเหลือง หรือนำผ้าสบงผืนใหม่มาตัดทำเป็นตุ่ง ฉลุลาย เป็นลายดอกด้วยกระดาษเงินกระดาษทอง (2) แบบของชาวบ้าน นิยมใช้ผ้าขาว หรือกระดาษสีขาว มีลวดลายประจำยามหรือลายพื้นเมือง ตุ่งสามหาง ทำจากผ้าหรือกระดาษสา ตัดเป็นรูปคน ถือเป็นตัวแทนของผู้ตาย มีความกว้างประมาณ 3.5 เซนติเมตร ยาวประมาณ 100 เซนติเมตร ส่วนล่างมีสามหาง หรือสามชายทำขึ้นเพื่อรวมลักษณะแทนตัวคนไว้ คือ ธชะ เป็นส่วนหัว ปฏากะ เป็นส่วนลำตัว และไตรณะ เป็นส่วนที่กางออกมาเป็นแขนขา เมื่อตัดได้รูปร่างก็จะถูกตกแต่งโดยใช้ไม้ขนาดความกว้างประมาณ 1 เซนติเมตร ทากาวติดที่อก 2 อัน ห่างกันประมาณ 6 เซนติเมตร ติดที่เอวอีก 2 อัน ตัดกระดาษกว้างประมาณ 1.5 เซนติเมตร เป็นแนวยาวแล้วทากาวปิดทับไม้เพื่อให้ตัวตุ่งมีความคงทน บนผืนตุ่งตกแต่งด้วยกระดาษเงิน กระดาษทอง ตัดเป็นลวดลายกนก หรือรูปลายดอกต่างๆปักไว้หน้าปราสาทศพ ส่วนวันฉาปนกิจศพจะมีผู้ถือหน้าหน้าขบวนศพไปสู่ป่าช้า ตุ่งสามหางทำขึ้นตามคติที่เชื่อกันว่า เมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะต้องไปเกิดในภพใดภพหนึ่งตามความดี ความชั่ว กุศลผลบุญที่สร้างไว้ก็เพื่อหวังให้หางตุ่งทั้งสาม นำพาดวงวิญญาณไปสู่ภพภูมิที่ดี หางตุ่งทั้งสามนี้ จึงหมายถึงที่พึ่งสูงสุดของชาวพุทธ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยชาวล้านนา เรียกว่า ช่วงแก้วทั้งสาม จากการที่กล่าวมาข้างต้น ตุ่งจึงมี 2 ประเภท คือ ตุ่งส่วนใหญ่ที่เป็นมงคล และตุ่งอวมงคล

ภาพที่ 1 ตุ้งสามหาง (<https://www.zcooby.com/toong-3-tail/>)

2. ประวัติตุ้ง (ธง) ในพระพุทธศาสนา

พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ในธัคคสูตร พระสารีบุตรกล่าวว่า ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี พระพุทธเจ้าได้เรียกภิกษุทั้งหลายมา และได้ตรัสถึงเรื่องนี้ ดังความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว สงครามระหว่างเทพกับอสูรประชิดกัน ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งกับเทพชั้นดาวดึงส์ว่า ‘ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ถ้าความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้า จะพึงเกิดขึ้นแก่พวกเทพผู้ไปในสงคราม สมัยนั้น พวกท่านพึงแลดูยอดธงของเรา เพราะว่า เมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของเราอยู่ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป ถ้าพวกท่านไม่แลดูยอดธงของเรา ที่นั้น พวกท่านพึงแลดูยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราชเถิด เพราะว่า เมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราชอยู่ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป ถ้าพวกท่านไม่แลดูยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราช ที่นั้น พวกท่านก็พึงแลดูยอดธงของท้าววรุณเทวราชเถิด เพราะว่า เมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของท้าววรุณเทวราชอยู่ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป ถ้าพวกท่านไม่แลดูยอดธงของท้าววรุณเทวราช ที่นั้น พวกท่านก็พึงแลดูยอดธงของท้าวอิศานเทวราชเถิด เพราะว่า เมื่อพวกท่านแลดูยอดธงของท้าวอิศานเทวราชอยู่ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป เมื่อพวกเทพแลดูยอดธงของท้าวสักกะจอมเทพก็ดี แลดูยอดธงของท้าวปชาบดีเทวราชก็ดี แลดูยอดธงของท้าววรุณเทวราชก็ดี แลดูยอดธงของท้าวอิศานเทวราชก็ดี ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง

หรือความขนพองสยองเกล้า ที่จักเกิดขึ้นพึงหายไปบ้าง ไม่หายไปบ้าง ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า ท้าวสักกะจอมเทพยังไม่ปราศจากราคะ ไม่ปราศจากโทสะ ไม่ปราศจากโมหะ เป็นผู้มีความกลัว มีความหวาดสะดุ้ง หนีไปอยู่’

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนเรากล่าวอย่างนี้ว่า ‘ภิกษุทั้งหลาย หากว่าความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้า พึงบังเกิดแก่พวกเธอผู้อยู่ในป่า อยู่โคนไม้ หรืออยู่ในเรือนว่าง ที่นั่น พวกเธอพึงระลึกถึงเราเนื่องๆ เท่านั้นว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยเพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ควรฝึก ได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่า เมื่อพวกเธอระลึกถึงเราเนื่องๆ อยู่ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป ถ้าพวกเธอไม่ระลึกถึงเราเนื่องๆ ที่นั่น พวกเธอพึงระลึกถึงพระธรรมเนื่องๆ ว่าพระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อັນวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่า เมื่อพวกเธอระลึกถึงพระธรรมอยู่เนื่องๆ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป ถ้าพวกเธอไม่ระลึกถึงพระธรรมเนื่องๆ ที่นั่น พวกเธอพึงระลึกถึงพระสงฆ์เนื่องๆ ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล 4 คู่ คือ 8 บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก เพราะว่า เมื่อพวกเธอระลึกถึงพระสงฆ์อยู่เนื่องๆ ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้าที่จักเกิดขึ้นก็จักหายไป เพราะว่าพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะ เป็นผู้ไม่มีความกลัว ไม่หวาดเสียว ไม่สะดุ้ง ไม่หนีไป” (ส.ส. (ไทย) 15/249/359-363)

จากข้อความดังกล่าว ธัชคสูตรเป็นพระสูตรที่นิยมใช้สวดเพื่อป้องกันภัย รวมอยู่ในพระปริตร เรียกว่า ธัชคปริตร พระพุทธเจ้าทรงกล่าวอุปมาพระพุทธานุคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ ว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เปรียบได้กับชายธงของพระอินทร์ในเรื่องเทวาสุรสงคราม ครั้งที่เทวดาทั้งหลายทำสงครามกับเหล่าอสูร เมื่อเทวดาเหล่านั้นมองไปยังชายธงของพระอินทร์ จึงทำให้เกิดความมั่นใจฉับใด การระลึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ทำให้เกิดความมั่นใจปราศจากความกลัวฉับนั้น เนื้อหาของธัชคสูตร แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ไวยากรณ์ภาชิต และคาถาประพันธ์ ส่วนที่เป็นไวยากรณ์ภาชิต คือส่วนที่พระพุทธเจ้าเฝ้าความถึงการเจริญพุทธานุสสติว่ามีคุณมากเหมือนเทวดา

ทั้งหลายแลดูตรงของพระอินทร์ในเทวาศุรสงคราม พุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ และสังฆานุสสติ ซึ่งเป็นเหมือนธงชัยของพระภิกษุทั้งหลายนั้น เป็นเลิศยิ่งกว่าธงชัยของพระอินทร์ ดังความว่า “เมื่อพวกเทวดาแลดูยอดตรงของท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งเทวาก็ดี แลดูยอดตรงของท้าวปชาบดีเทวราชอยู่ก็ดี แลดูยอดตรงของท้าวอีสานเทวราชอยู่ก็ดี ความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี ที่จักมีขึ้นพึงหายไปได้บ้าง ไม่ได้บ้างข้อนั้นเป็นเหตุแห่งอะไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหตุว่า ท้าวสักกะผู้เป็นจอมแห่งเทวดา ยังเป็นผู้ไม่ปราศจากราคะ ไม่ปราศจากโทสะ ไม่ปราศจากโมหะ ยังเป็นผู้กลัวหวาดสะดุ้ง หนีไปอยู่” (ส.ส.อ. (ไทย) เล่ม 1 ภาค 2 864/464-465)

ต่อจากนั้นพระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า การระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ช่วยให้ภิกษุที่อยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนที่ว่าง (ส.ส.อ. (ไทย) เล่ม 1 ภาค 2 865/465-466) ปราศจากความกลัวในสิ่งที่น่าสะพรึงกลัว เพราะเหตุที่ว่า “พระผู้มีพระภาคนั้นเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว เป็นผู้รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นจะยิ่งไปกว่าเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม” หรือบทพรรณนาพระพุทธคุณ คือ อิติปิโสฯ จากนั้น ก็ทรงแนะนำว่า หากพระภิกษุไม่อาจนึกถึงพระพุทธคุณ ก็ให้ระลึกถึงพระธรรมคุณ ให้นึกถึงพระสังฆคุณ แล้วทรงแจกแจงคุณของพระธรรมว่าเป็นเลิศ และคุณของพระสงฆ์ว่าเป็นเลิศ ดังบทพรรณนาพระธรรมคุณว่า สวากขาโตฯ และดังบทพรรณนาพระสังฆคุณว่า สุปฏิปนโนฯ เป็นต้น แล้วทรงตรัสว่า เมื่อผู้ใดรำลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยแล้ว “ความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี ที่จักมีขึ้นก็จักหายไป ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุแห่งอะไร เพราะว่าตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะ ไม่เป็นผู้กลัว ไม่หนีไป” (ส.ส.อ. (ไทย) เล่ม 1 ภาค 2 865/466) หลังจากที่ทรงอธิบายคุณของการระลึกถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นดังธงชัยปิดเป่าความกลัวแล้ว จากนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ ความว่า “อรหณฺ รุกขมุเล วาฯ โดยมีคำแปลพระบาลี ความว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอยู่ในป่า อยู่ที่โคนไม้ อยู่ในเรือนที่ว่างเปล่า พึงระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเถิด ความกลัวไม่พึงมีแก่เธอทั้งหลาย ถ้าว่าเธอทั้งหลายไม่พึงระลึกถึงพระพุทธรูปผู้เจริญที่สุดในโลก ผู้องอาจกว่านรชนที่นั่น เธอทั้งหลายพึงระลึกพระธรรมอันนำออกจากทุกข์ อันพระพุทธรูปทรงแสดงดีแล้ว ถ้าเธอทั้งหลายไม่พึงระลึกถึงพระธรรมอันนำออกจากทุกข์ อันพระพุทธรูปทรงแสดงดีแล้ว ที่นั่น เธอทั้งหลายพึงระลึกถึงพระสงฆ์ผู้เป็นบุญเขต ไม่มีบุญเขตอื่นยิ่งไปกว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายระลึกถึงพระพุทธรูป พระธรรมและพระสงฆ์อยู่ ความกลัวความหวาดสะดุ้ง ความขนพองสยองเกล้าจักไม่มี

เลย” (ส.ส.อ. (ไทย) เล่ม 1 ภาค 2 866/466)การสวดสาธยายธัมมคัมภีร์ ชาวพุทธเชื่อว่ามียานภาพป้องกันภัยและโรคภัย และมียานภาพแผ่ทั่วแดนโกฏจักรวาล (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552)

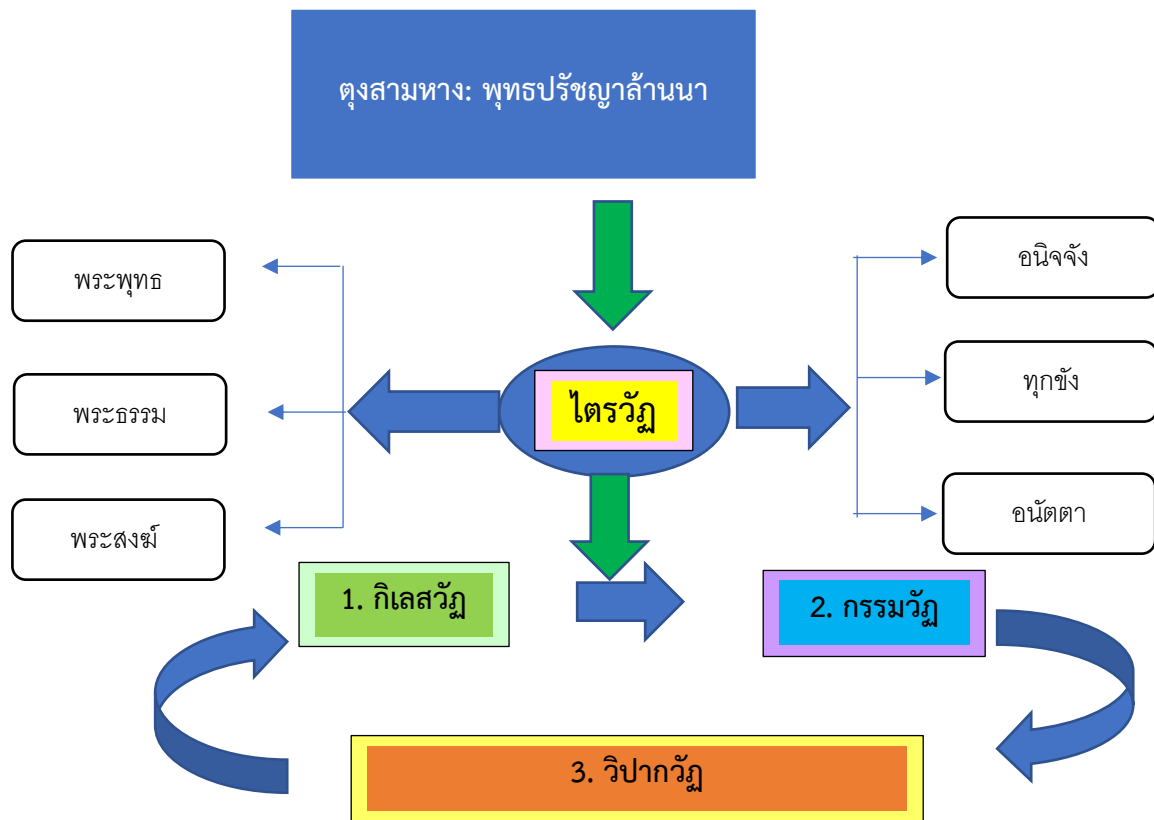
ดังนั้น การที่พระพุทธเจ้าแสดงเรื่องของธัมมคัมภีร์นั้น เป็นการนำเอาธรรมมาเป็นสัญลักษณ์ แห่งการสอนภิกษุที่ยังไม่มั่นคงในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระอริยสงฆ์ ให้เกิดกำลังใจ เกิดศรัทธามั่นคงในพระรัตนตรัยให้มากยิ่งขึ้น และมีเป้าหมายให้เข้าถึงมรรค ผล นิพพาน

ตุงสามหางในแง่พุทธปรัชญาล้านนา

ตุงสามหาง มีไว้สำหรับนำศพผู้ตายไปสู่ป่าช้า เป็นพุทธปรัชญาของคนล้านนาโบราณ อันมุ่งสอนคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในตุงสามหาง ชาวล้านนามีความเชื่อว่า ถ้าหากมีคนตายในบ้าน ญาติผู้ตายจะต้องออกไปบอกกล่าวเพื่อนบ้านให้ทราบ โดยการนำเอาหมากพลูไปวางไว้ที่บ้านใดเรือนเพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้ทราบว่ามีคนตายเกิดขึ้นแล้ว ตุงสามหางที่มีรูปร่างลักษณะเหมือนคนตั้งแต่เอวลงไปจะเป็น 3 หาง ประการสำคัญ ตุงสามหางเปรียบได้กับปริศนาธรรม หมายถึง ไตรวิภู อันเป็นวงจรแห่งทุกข์ 3 ส่วน เกิดขึ้นเป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องกันไป เริ่มจากกิเลสวิภู คือ วงจรส่วนกิเลส เป็นผลให้เกิดกรรมวิภู คือ วงจรส่วนกรรม และเป็นผลให้เกิด วิบากวิภู คือ วงจรส่วนวิบากวนเวียนอย่างไม่จบสิ้น นัยหนึ่งอาจสื่อถึงไตรลักษณ์ ซึ่งได้แก่ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความมิใช่ตัวตนที่แท้จริง อีกทั้งยังเป็นเครื่องเตือนสติให้ได้คิด การถือตุงสามหางนิยมให้ผู้ที่มีความประพฤติดีมีศีลธรรมเป็นผู้ถือ ส่วนความเชื่อเรื่องตุงสามหางนี้มีหลากหลาย อาทิ เมื่อคนเราละสังขารไปแล้วจะต้องไปรับกรรมที่ตนทำไว้ขณะยังมีชีวิตอยู่

ดังนั้น ตุงล้านนาจึงเป็นการสื่อสารปริศนาธรรม เช่นเดียวกับเรื่องธงในพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดการตีความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ คุณค่า และความหมายแห่งความดีงาม อันเป็นมงคลกับชีวิตที่น่าสนใจยิ่ง เมื่อศึกษาให้ถึงแก่นปริศนาธรรมแล้ว ย่อมทำให้ผู้ที่ศึกษามีความซาบซึ้งในเรื่องของพระพุทธศาสนาผ่านการศึกษาเรื่องศิลปะแห่งธงอีกแขนงหนึ่งด้วย

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 2 องค์ความรู้เรื่องตฺงสามหาง: พุทธปรัชญาล้านนา

องค์ความรู้จากตฺงสามหางปริศนาธรรมล้านนานั้นทำให้คนรุ่นหลังได้เห็นพัฒนาการในการสร้างสรรค์ผลงานของบรรพบุรุษ อันควรค่าแก่การสืบสาน แต่ถึงกระนั้นการตีความสัญลักษณ์ทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ทางวัตถุ คำพูดหรือภาษา ล้วนเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นจริงที่อยู่ระดับเหนือประสบการณ์ สิ่งเหล่านี้อาจก่อให้เกิดปัญหาได้ หากผู้ที่ตีความยังมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจไม่เพียงพอในเรื่องของความหมายที่แฝงอยู่ในสัญลักษณ์ทางศาสนา หรืออาจตีความสัญลักษณ์ดังกล่าวในทางที่ไม่ควร ซึ่งตฺงสามหางก็เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่สื่อแทนเรื่องของอุดมคติทางศีลธรรม การใช้สัญลักษณ์ในการสื่อความนี้เองจะช่วยให้เข้าถึงคุณค่าทางศาสนาที่แฝงอยู่มากกว่าการใช้ภาษาธรรมดาบรรยายถึงสิ่งเหล่านั้นโดยตรง

ตุงสามหางเปรียบได้กับปริศนาธรรม หมายถึง ไตรวิภู อันเป็นวงจรแห่งทุกข์ 3 ส่วน เกิดขึ้นเป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องกันไป เริ่มจากกิเลสวิภู คือ วงจรส่วนกิเลส เป็นผลให้เกิดกรรมวิภู คือ วงจรส่วนกรรม และเป็นผลให้เกิด วิปากวิภู คือ วงจรส่วนวิปาก วนเวียนอย่างไม่จบสิ้น นัยหนึ่งอาจสื่อถึงไตรลักษณ์ ซึ่งได้แก่ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความมีใช้ตัวตนที่แท้จริง อีกทั้งยังเป็นเครื่องเตือนสติให้ได้คิด อนึ่ง การถือตุงสามหางนิยมให้ผู้ที่มีความประพฤติดีมีศีลธรรมเป็นผู้ถือ ส่วนความเชื่อเรื่องตุงสามหางนี้มีหลากหลาย อาทิ เมื่อคนเราละสังขารไปแล้ว จะต้องไปปรับกรรมที่ตนทำไว้ขณะยังมีชีวิตอยู่

สรุป และข้อเสนอแนะ

การปลงศพ ขาวล้านนานิยมเผาศพกันเป็นส่วนใหญ่ นอกจากตายโดยอุบัติเหตุจึงจะทำการฝัง โลงศพของผู้ที่มีฐานะไม่ค่อยดีจะทำเป็นปราสาทชนิดที่ไม่มีหลังคา หากผู้ตายมีฐานะดีก็จะทำเป็นปราสาทขนาดใหญ่ มีหลังคา ส่วนพิธีเผาก็จะนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเดินนำหน้าศพ พร้อมจัดหาเพลงบรรเลงนำขบวนแห่ศพ หลังจากเผาศพแล้ว 7 วัน จึงทำบุญเลี้ยงพระที่บ้าน เรียกว่า “แฮนหอมหลวง” แปลว่า การทำบุญให้กับผู้ตาย และญาติผู้ตายก็จะทำบุญอีกครั้งหนึ่งในช่วงเดือน 11 ตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ ถึง 14 ค่ำ ในวันใดวันหนึ่งก็ได้ เรียกว่า “แฮนหอมโก่จา”

ส่วนการทำศพพระภิกษุ หรือเจ้าอาวาสจะมีพิธีชักศพ โดยเจ้าภาพจะเอาศพใส่โลงขึ้นไปวางไว้บนแท่นสูง ซึ่งที่ตั้งโลงศพจะมีซุงทั้งต้นเป็นฐานรองรับข้างล่างไว้ อนึ่ง ชาวบ้านที่มาช่วยในงานแบ่งเป็นพวกบ้านเหนือ และพวกบ้านใต้ เหล่าชาวบ้านจะมาช่วยกันฉุดชักเย่อศพ โดยทำพิธีเช่นนี้อยู่ถึง 7 วัน เรียกว่า “ประเพณีปอยล้อ” ความมุ่งหมายที่กระทำเช่นนี้ ก็เพื่ออาลัยถึงคุณงามความดีของผู้ตาย ไม่อยากให้ใครเอาศพของผู้ตายไป ในทางกลับกัน อีกฝ่ายหนึ่งต้องการให้ผู้ตายได้พ้นทุกข์ จึงมาช่วยกันชักศพเพื่อนำไปเผา ซึ่งท้ายที่สุดแล้ว พวกที่ต้องการนำไปเผาก็จะเป็นฝ่ายชนะ

โดยสัญลักษณ์หนึ่งที่สำคัญที่ปรากฏในงานศพของชาวล้านนา นั่นก็คือ ตุง (ธง) สามหาง ใช้ในงานอวมงคล เป็นธงสัญลักษณ์นำหน้าขบวนศพไปยังป่าช้า ซึ่งจะมีปู่อาวจารย์เป็นผู้แบกตุงสามหางที่มีรูปร่างลักษณะเหมือนคน ตั้งแต่เอวลงไปจะเป็น 3 หาง ประการสำคัญ ตุงสามหางเปรียบได้กับปริศนาธรรม หมายถึง ไตรวิภู อันเป็นวงจรแห่งทุกข์ 3 ส่วน เกิดขึ้นเป็นเหตุเป็นผลต่อเนื่องกันไป เริ่มจากกิเลสวิภู คือ วงจรส่วนกิเลส เป็นผลให้เกิดกรรมวิภู คือ วงจรส่วนกรรม และเป็นผลให้เกิด วิปากวิภู คือ วงจรส่วนวิปาก วนเวียนอย่างไม่จบสิ้น นัยหนึ่งอาจสื่อถึงไตรลักษณ์ ซึ่งได้แก่ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความมีใช้ตัวตนที่แท้จริง อีกทั้งยังเป็นเครื่องเตือนสติให้ได้คิด อนึ่ง การถือตุงสามหางนิยมให้

ผู้ที่มีความประพฤติดีมีศีลธรรมเป็นผู้ถือ ส่วนความเชื่อเรื่องตุงสามหางนี้มีหลากหลาย อาทิ เมื่อคนเราละสังขารไปแล้ว จะต้องไปรับกรรมที่ตนทำไว้ขณะยังมีชีวิตอยู่ หรือความเชื่อเรื่องการไหว้พระธาตุเกตุแก้วจุฬามณีที่อยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งใช้ตุงสามหางเป็นเครื่องสักการบูชา

ข้อเสนอแนะ

1. สร้างแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเรื่องตุงในล้านนาอย่างยั่งยืน เพื่อไม่ก่อให้เกิดการทำลายสังคม ศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน
2. ส่งเสริมให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมการท่องเที่ยวเรื่องตุงในล้านนา รวมถึงเข้าไปมีส่วนร่วมโดยตรงจากกิจกรรมการท่องเที่ยว
3. บรรยายหรือให้ความรู้เรื่องตุงในล้านนาให้แก่บุคคลทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุสงฆ์ เนื่องจากเป็นสื่อสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา
4. เผยแพร่งานศิลปะทุกแขนงที่เกี่ยวข้องกับตุงในล้านนาให้แก่เยาวชน

References

- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). *เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา*. พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2553). *ความรัก ความรู้ ความตาย*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา. (2552). *มนุษย์กับศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูกลัปปาณธรรมโฆษ. (2554). การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ กรณีศึกษาชุมชนตำบลตรวจ อำเภอสรีนคร จังหวัดสุรินทร์. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2552). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาวิโรจน์ อคฺคธมฺโม. (2554). คุณค่าประเพณีปอยล้อล้านนา กรณีศึกษาพระครูการุณยธรรมนิवास. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอธิการบุญจันทร์ อันไฮ. (2553). *ความเชื่อพิธีกรรมและรูปแบบการจัดงานศพโดยชุมชนมีส่วนร่วมที่มีผลต่อเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา*. วารสารอีสานศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม.

พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ. (2554). *ความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธกรณีศึกษาบ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิเชฐ สายพันธุ์. (2557). *ชาติพันธุ์เสรีนิยม*. จัดพิมพ์โดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. กรุงเทพมหานคร : หจก.ภาพพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. พิมพ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ เนื่องในงานมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ 12 สิงหาคม 2535. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2552). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. นครปฐม : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน.(2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

วิทยากร เชียงกุล. (2557). *เพื่อการปฏิรูปมนุษย์และสังคมอย่างลึกซึ้ง*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงดาว.

สากล จริยวิทยานนท์. (2549). *มองภูมิปัญญาล้านนาผ่านตุง*. วารสารพัฒนาสังคม. 8 (2) : 177-178.

เสฐียรโกเศศ และนาคะประทีป. (2551). *ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของเสฐียรโกเศศ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม.

Banjomyut. *ประเภทของตุง: ตานก้วยสลาก*. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: banjomyut.com/library_...n-2/tangoysalak/08.html [18 ตุลาคม 2564].

Zcooby. *ตุง 3 ทาง คืออะไร? ความหมายของตุงสามหาง พร้อมวิธีทำ*. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <https://www.zcooby.com/toong-3-tail/> [23 เมษายน 2565].